

Dr Karolina Rokicka-Murszewska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: 0000-0001-5402-4137

e-mail: krm@umk.pl

Mgr Dominika Zawacka-Klonowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: 0000-0003-3434-0129

e-mail: d.zk@umk.pl

Zarzut w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym po zmianach wprowadzonych ustawą nowelizującą z 11.09.2019 r.

The allegation in administrative enforcement proceedings after the changes introduced by the amendment act of September 11, 2019

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest analiza zmian w ustawie o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, dokonanych ustawą nowelizującą z 11.09.2019 r., w zakresie jednego z najważniejszych środków prawnych — zarzutu. Celem artykułu jest natomiast weryfikacja nowelizacji pod kątem intencji projektodawcy, który chciał zwiększyć efektywność postępowania egzekucyjnego w zakresie rozpatrywania zarzutów, zabezpieczyć zobowiązanego oraz ułatwić pracę organowi egzekucyjnemu i wierzycielowi. Głównym tego przejawem ma być fakt, że ciężar rozpatrywania zarzutów od 30.07.2020 r., czyli od dnia wejścia w życie ustawy nowelizującej, spoczywa na wierzycielu. Autorki w swoim artykule badają, czy nowelizacja rzeczywiście wpłynęła pozytywnie na usprawnienie procedury wnoszenia zarzutu.

Słowa kluczowe: administracyjne postępowanie egzekucyjne, zarzut, organ egzekucyjny, wierzyciel

Abstract

The subject of the article is the analysis the new legal regulations on allegation in an administrative enforcement proceedings after the changes introduced by the Amendment Act of September 11, 2019. The aim of the article is to verify the amendment in terms from the perspective of the designer, who wanted to increase the effectiveness of the enforcement proceedings in considering the allegations, secure the obligated party and facilitate the work of the enforcement authority and the creditor. The main manifestation of this is the fact that the burden of considering the allegations from July 30, 2020 is on the creditor. In their article, the authors examine, whether the amendment actually had a positive impact on the improvement of the procedure of making allegations.

Keywords: administrative enforcement proceedings, allegation, enforcement authority, creditor

JEL: K23

Wprowadzenie

Zarzut w sprawie prowadzenia egzekucji jest najbardziej charakterystycznym środkiem prawnym wnoszonym w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym. Jego natura była już wielokrotnie przedmiotem rozważań w literaturze przedmiotu (zob. Cudak, 2013; Hauser, 1999; Jędrzejewski,

Rączka, 2001; Kobak, 2009; Kubacki, 2000; Możyłowski, 2016). Niniejsze opracowanie nie powstało jednak, aby po raz kolejny przedstawiać kompleksowo funkcjonowanie zarzutu, a jedynie, aby poddać analizie nowe rozwiązania prawne, które ustawodawca wprowadził do ustawy z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2020 r., poz. 1427 ze zm., dalej: u.p.e.a.) ustawą

z 11.09.2019 r. o zmianie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 2070, dalej: ustawa nowelizująca). Należy bowiem zauważyć, że ustawodawca nie tylko zmodyfikował w sposób zasadniczy art. 33, 34 i 35, ale także wprowadził nowe brzmienie art. 27 § 1 pkt 9 u.p.e.a. (dotyczące pouczenia w tytule wykonawczym) i dodał do u.p.e.a. nowe przepisy — art. 34a i art. 34b (ten ostatni zaczął obowiązywać 20.02.2021 r. w odróżnieniu do pozostałych, które funkcjonują od 30.07.2020 r.).

Podstawową metodą badawczą zastosowaną w opracowaniu jest metoda dogmatyczna. Jak już wskazano, analizie zostaną poddane nowe regulacje prawne dotyczące zarzutu w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym. Zabieg ten ma prowadzić do ustalenia szczególnych właściwości badanej instytucji, zwłaszcza że uległa ona poważnym zmianom w 2020 r. Metoda dogmatyczna jest przy tym najbardziej odpowiednia w kontekście następującej tezy badawczej: zarzut po nowelizacji w większym stopniu chroni zobowiązanego niż miało to miejsce dotychczas, zaś uporządkowanie kwestii formalnych w zakresie tego środka prawnego ułatwia pracę organu egzekucyjnego i wierzyciela.

W tym kontekście niezbędna wydaje się ocena zmian pod kątem celu, jaki postawili sobie projektodawcy, a mianowicie zwiększenia efektywności procedury wnoszenia zarzutów oraz skrócenia postępowania egzekucyjnego (zob. uzasadnienie projektu ustawy z 11.09.2019 r. o zmianie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3753/VIII kadencja, s. 34, dalej jako: uzasadnienie projektu 3753/VIII). Wydaje się to o tyle zasadne, że ustawa nowelizująca istotnie zmieniła charakter prawny zarzutu w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym, czyniąc z niego inny (niż dotychczas) środek prawny (Jędrzejewski, Masternak, Rączka, 2020). Na wstępie dla porządku należy jeszcze dodać, że zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy nowelizującej nowe przepisy znajdują zastosowanie do postępowań egzekucyjnych wszczętych po 30.07.2020 r., zaś do postępowań wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy dotychczasowe.

Istota zarzutu w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym

Zarzut jest specyficznym, znanym wyłącznie administracyjnemu postępowaniu egzekucyjnemu, środkiem prawnym (Dalkowska, 2016). Podstawowym celem tej instytucji jest ochrona zobowiązanego przed niezgodną z prawem egzekucją (Jędrzejewski, 2020). Jak podnosi się w literaturze, środek ten stanowi najszerszą możliwość ochrony własnych praw przez zobowiązanego (Cudak, 2009). Z uwagi na swe znaczenie zarzut bywa porównywany do odwołania (Hauser, 1999; Pierzchała, 2007). Nie należy jednak zapominać, że zarzuty nie mogą — w przeciwieństwie do odwołania — dotyczyć meritum sprawy, bo mogłoby to doprowadzić do ponownego jej rozstrzygnięcia mimo uprzedniego wydania

ostatecznej decyzji (orzeczenia, postanowienia, wyroku itp.) (Leoński, 1967).

Za przedmiot zarzutu uważa się weryfikację czynności organu egzekucyjnego, mającą służyć ochronie ich adresata (Kubacki, 2000; Pierzchała, 2007). Jak wskazują jednak T. Jędrzejewski, P. Rączka i M. Masternak, za pomocą zarzutu kwestionuje się przede wszystkim zasadność wszczęcia i prowadzenia egzekucji administracyjnej, co w konsekwencji ma doprowadzić do jej umorzenia, nie zaś uchylenia czy zakwestionowania czynności egzekucyjnych *per se*. Autorzy ci wskazują, że wyjątkiem w tym zakresie (do 30.07.2020 r.) był zarzut zastosowania zbyt uciążliwego środka egzekucyjnego. W obecnie obowiązujących przepisach, jeśli organ zastosuje środek — w ocenie zobowiązanego — zbyt uciążliwy, zobowiązany może wnieść skargę w trybie art. 54 § 1 pkt 2 u.p.e.a. (Jędrzejewski, Masternak, Rączka, 2020).

Legitymowany do wniesienia zarzutu jest wyłącznie zobowiązany, co wynika *prima facie* z brzmienia art. 33 § 1 u.p.e.a. W doktrynie podnosi się, iż środek ten przysługuje podmiotowi, do którego skierowano tytuł wykonawczy, a więc podmiotowi wskazanemu w charakterze zobowiązanego w takim tytule (Piątek, Skoczylas, 2020). W piśmiennictwie podnoszono również dość sporną kwestię możliwości wnoszenia zarzutów przez małżonka zobowiązanego, gdy egzekucję skierowano do składników majątku wspólnego (Cudak, 2009). Wydaje się jednak, że ustawodawca zarządził tym rozbieżnościom, przyznając małżonkowi zobowiązanego prawo do wniesienia nowego środka obrony — sprzeciwu w sprawie odpowiedzialności majątkiem wspólnym. Podstawą sprzeciwu, wnoszonego przez małżonka zobowiązanego, jest ograniczenie, zniesienie, wyłączenie lub ustanie odpowiedzialności całością albo częścią majątku wspólnego. Z chwilą wniesienia do organu egzekucyjnego sprzeciwu małżonkowi zobowiązanego przysługują prawa zobowiązanego w egzekucji z majątku wspólnego (por. art. 27f–27h u.p.e.a.).

Nowelizując u.p.e.a., ustawodawca zdecydował się na rozdzielenie środków zaskarżenia rozpatrywanych przez organ egzekucyjny od środków zaskarżenia rozpatrywanych przez wierzyciela. W katalogu środków rozpatrywanych przez organ egzekucyjny znalazły się te dotyczące bezpośrednio postępowania egzekucyjnego i czynności egzekucyjnych. Z kolei wierzyciel będzie rozpoznawać środki zaskarżenia dotyczące bezpośrednio istnienia i zasadności egzekucji. Jest to *novum*, gdyż nigdy wcześniej wierzyciel nie miał takich kompetencji, chyba że jednocześnie pełnił funkcję organu egzekucyjnego. W myśl przepisów sprzed nowelizacji to organ egzekucyjny rozpatrywał wszystkie zarzuty bez względu na ich podstawę, przy czym w większości przypadków musiał uzyskać stanowisko wierzyciela, które w odniesieniu do wybranych typów zarzutów było dla niego wiążące.

Podstawy i treść zarzutu w sprawie egzekucji administracyjnej

Konsekwencją nowej zasady rozpatrywania zarzutów przez wierzyciela jest modyfikacja ustawowych przesłanek

ich wnoszenia. Zarzuty rozpatrywane przez wierzyciela mogą być wnoszone tylko w ściśle określonych przypadkach, których enumeratywny katalog znajduje się w art. 33 § 2 u.p.e.a. Pozytywnie w tym zakresie należy ocenić zmianę czasownika dotychczas używanego przez ustawodawcę („może być”) na „jest”, jeśli chodzi o podstawy zarzutów. Choć dotychczas również przyjmowano, że katalog zarzutów z art. 33 u.p.e.a. jest katalogiem zamkniętym (Pierzchała, 2007), to wyrażenie „może być” rodziło pewne trudności interpretacyjne, z uwagi na swój fakultatywny wydźwięk.

Do przesłanek wniesienia zarzutów należą:

- 1) nieistnienie obowiązku,
- 2) określenie obowiązku niezgodnie z treścią obowiązku wynikającego z:
 - a) orzeczenia właściwego organu, które stanowi podstawę egzekucji administracyjnej,
 - b) dokumentu, o którym mowa w art. 3a § 1 u.p.e.a.,
 - c) przepisu prawa, jeżeli obowiązek wynika bezpośrednio z tego przepisu,
- 3) błąd co do zobowiązanego,
- 4) brak uprzedniego doręczenia zobowiązanemu upomnienia, jeżeli jest wymagane,
- 5) wygaśnięcie obowiązku w całości albo w części,
- 6) brak wymagalności obowiązku w przypadku:
 - a) odroczenia terminu wykonania obowiązku,
 - b) rozłożenia na raty spłaty należności pieniężnej,
 - c) wystąpienia innej przyczyny.

Mimo zmiany brzmienia treści art. 33 § 2 u.p.e.a. można zaryzykować stwierdzenie, że podstawami „nowych zarzutów” są te, co do których rozpatrujący je organ egzekucyjny przed nowelizacją u.p.e.a. był związany stanowiskiem wierzyciela. Pojawiają się wobec tego wątpliwości, czy zmiany, nawet jeśli przyczynią się do przyspieszenia postępowania egzekucyjnego, to w jakikolwiek sposób zabezpieczą i poprawią sytuację prawną zobowiązanego. Wierzyciel *de facto* i *de iure* nadal będzie decydował o zasadności wnoszonych zarzutów. W katalogu zarzutów pozostawiono te, o których faktycznie ma on wiedzę (np. czy obowiązek jest wymagalny, został w całości albo w części wykonany, przedawnił się, wygasł, czy istniał) i jest w stanie rozstrzygnąć o ich oddaleniu, uznaniu czy niedopuszczalności. W związku z powyższym stwierdzeniem warto w tym miejscu pokrótce przeanalizować podstawy zarzutów zawarte w art. 33 § 2 u.p.e.a.

Pierwszą z enumeratywnie wyliczonych podstaw jest nieistnienie obowiązku — art. 33 § 2 pkt 1 u.p.e.a. Odnosi się ona do sytuacji, w której nie ma przepisu prawa ani konkretnego aktu indywidualnego nakładającego na osobę wskazaną jako zobowiązaną w tytule wykonawczym obowiązek administracyjny. Nieistnienie obowiązku oznacza, że w ogóle nie występuje on w obrocie prawnym. Niektórzy autorzy przyjmują, że w tym przypadku zobowiązany musi udowodnić, że obowiązek w ogóle nie powstał (zob. Kulesza, 2015). Pogląd ten, jakoby to zobowiązany był zobligowany do udowodnienia braku powstania obowiązku, należy przyjąć jednak z ostrożnością, albowiem stoi on w sprzeczności z uregulowaną w art. 7 ustawy z 14.06.1960 r. — Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2020 r., poz. 256 ze zm., dalej: k.p.a.) zasadą ogólną postępowania, na mocy której

to na organie spoczywa ciężar dowodu w postępowaniu administracyjnym, a która znajdzie zastosowania poprzez art. 18 u.p.e.a. W stanie prawnym do 30.07.2020 r. przesłanka ta tworzyła wspólny punkt wraz z innymi, tj. wykonaniem lub umorzeniem obowiązku w całości lub w części, przedawnieniem i wygaśnięciem obowiązku.

Drugą podstawą, na której zobowiązany może oprzeć zarzut w sprawie prowadzenia egzekucji administracyjnej, jest określenie obowiązku niezgodnie z treścią orzeczenia, dokumentu lub przepisu prawa — art. 33 § 2 pkt 2 u.p.e.a. Przepis ten doprecyzował regulację sprzed nowelizacji, w której podstawą wniesienia zarzutu było określenie obowiązku wyłącznie niezgodnie z treścią orzeczenia. Jak podnoszono w literaturze i orzecznictwie, do ówczesnej regulacji należało jednak stosować wykładnię rozszerzającą, przyjmując, iż podstawę zarzutu stanowi nie tylko rozbieżność między treścią obowiązku zawartą w tytule wykonawczym a treścią obowiązku określoną w orzeczeniu, lecz także rozbieżność pomiędzy tytułem wykonawczym a przepisem prawa, aktem indywidualnym lub dokumentem, które stanowiły podstawę jego wystawienia (Przybysz, 2018, por. wyrok WSA w Poznaniu z 18.09.2008 r., I SA/Po 917/08, CBOSA). Możliwość powstania takich rozbieżności wiąże się z tym, iż tytuł wykonawczy jest nowym dokumentem, a przy jego sporządzaniu mogą wystąpić błędy.

Podstawą zarzutu uregulowaną w art. 33 § 2 pkt 3 u.p.e.a. jest błąd, który polega na zastosowaniu środka egzekucyjnego wobec osoby faktycznie niebędącej zobowiązanym w postępowaniu egzekucyjnym. Zarzut błędu co do osoby zobowiązanego powinien dotyczyć jedynie kontroli formalnej tożsamości osoby, co do której prowadzi się egzekucję (zob. Jędrzejewski, 2020).

W stanie prawnym sprzed nowelizacji, kiedy zarzuty w sprawie egzekucji administracyjnej rozpatrywał organ egzekucyjny, nie był on upoważniony do merytorycznej oceny, czy rzeczywiście na osobie, przeciwko której toczy się postępowanie egzekucyjne, ciąży obowiązek administracyjny. Organ ograniczał się jedynie do formalnego zbadania, czy osoba, na którą nałożono egzekwowany obowiązek, jest tą samą osobą, która widnieje w tytule wykonawczym (Lewandowski, Ostojski, 2011). Obecnie sytuacja jest odmienna, bo zarzuty rozpatruje wierzyciel, który wcześniej wystawił tytuł wykonawczy.

W poprzednim stanie prawnym błąd co do osoby zobowiązanego lub brak możliwości prowadzenia egzekucji ze względu na osobę zobowiązanego był podstawą do umorzenia postępowania przez organ egzekucyjny (art. 59 § 1 pkt 4 u.p.e.a.). W katalogu przesłanek umorzenia, w art. 59 § 1 pkt u.p.e.a. w obecnym brzmieniu wskazano na niedopuszczalność egzekucji, w tym ze względu na zobowiązanego (pkt 1). Należy wskazać, że w nauce przyjmuje się dopuszczalność egzekucji administracyjnej, jeżeli łącznie zostały spełnione przesłanki dopuszczalności przedmiotowej i podmiotowej, a ich naruszenie powoduje niedopuszczalność egzekucji (Klat-Wertelecka, 2009, 2015). Wśród przesłanek podmiotowych w szczególności wskazuje się na te dotyczące zobowiązanego i wierzyciela (Klat-Wertelecka, 2015), co również w ocenie projektodawców ustawy noweli-

zującej zasługiwało na uwzględnienie w katalogu przesłanek umorzenia, np. prowadzenie egzekucji w stosunku do podmiotu, wobec którego przepisy wyłączają możliwość jej prowadzenia (np. osoby korzystającej z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych (zob. uzasadnienie projektu 3753/VIII, s. 37)). Nie należy przy tym zapominać o treści art. 34 § 4 pkt 3 u.p.e.a., na mocy którego organ egzekucyjny po otrzymaniu zawiadomienia o wydaniu ostatecznego postanowienia o uznaniu zarzutu w sprawie egzekucji administracyjnej, umarza postępowanie w całości lub w części.

Wobec tego, jeżeli wierzyciel błędnie wskaże w tytule wykonawczym osobę zobowiązanego, podmiot taki może bronić się zarzutem w sprawie egzekucji administracyjnej. Organ egzekucyjny na mocy art. 34 § 4 pkt 3 u.p.e.a., po otrzymaniu zawiadomienia o wydaniu ostatecznego postanowienia przez wierzyciela o uznaniu zarzutu w sprawie, umorzy postępowanie egzekucyjne z uwagi na niedopuszczalność egzekucji. Wierzyciel powinien wówczas wystawić nowy tytuł wykonawczy przeciwko osobie, na której rzeczywiście ciąży obowiązek administracyjny, i uruchomić od nowa całą procedurę egzekucyjną.

Kolejną ustawową przesłanką wniesienia zarzutu jest brak uprzedniego doręczenia zobowiązanemu upomnienia, jeżeli jest ono wymagane (art. 33 § 2 pkt 4 u.p.e.a.). Jak wskazał WSA w Łodzi w wyroku z 24.06.2009 r., III SA/Łd 232/09, CBOSA, „pominięcie ww. wymogu stanowi naruszenie zasady zagrożenia, która obliuguje do uprzedzenia postępowania egzekucyjnego wezwaniem zobowiązanego do dobrowolnego wykonania obowiązku. (...) Zwolnienie z doręczenia upomnienia ma miejsce wówczas, gdy istnieje obowiązek uiszczenia należności pieniężnej bez wezwania i obowiązek ten ma charakter ustawowy. O tym, czy zapłata należności pieniężnej następuje bez wezwania, czy też po uprzednim wezwaniu, decyduje treść przepisu prawnego określającego obowiązek uiszczenia takiej należności”. Postępowanie egzekucyjne może być wszczęte dopiero po upływie 7 dni od dnia doręczenia upomnienia. W tym miejscu należy odnotować, że treść art. 15 § 1 zdanie pierwsze u.p.e.a. również uległa zmianie, która weszła w życie 20.02.2021 r. (przepis art. 15 § 1 u.p.e.a. został zmieniony przez art. 3 pkt 5 lit. a ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1553). Po tej dacie upomnienie będzie zawierało — oprócz wezwania do wykonania obowiązku — także inne dane niezbędne do prawidłowego wykonania obowiązku przez zobowiązanego.

Wygaśnięcie obowiązku w całości lub w części stanowi piątą okoliczność, na podstawie której zobowiązany może wnieść zarzut w sprawie egzekucji administracyjnej — art. 33 § 2 pkt 5 u.p.e.a. Wygaśnięcie obowiązku może nastąpić na skutek wystąpienia różnych okoliczności. Należą do nich wykonanie obowiązku w całości lub w części, umorzenie obowiązku w całości lub w części oraz przedawnienie. Wszystkie te przesłanki mają charakter materialnoprawny. Są podobne w skutkach do przesłanki nieistnienia obowiązku, przy czym odróżnia je to, że w ich przypadku obowiązek powstał, jednak na mocy wskazanych powyżej względów wy-

gaś, a przy nieistnieniu obowiązku zobowiązanie takie w ogóle nie powstało (Kulesza, 2015). Znowelizowane brzmienie przepisu prowadzi do wniosku, iż do wygaśnięcia obowiązku musiało dojść w trakcie postępowania egzekucyjnego.

Ostatnią podstawą uregulowaną w art. 33 § 2 pkt 6 u.p.e.a. jest brak wymagalności obowiązku. Ustawodawca rozróżnił trzy przesłanki występowania takiego stanu: po pierwsze, odroczenie terminu wykonania obowiązku, po drugie, rozłożenie na raty spłaty należności pieniężnej oraz, po trzecie, wystąpienie innej przyczyny, która powodowałaby brak wymagalności obowiązku. Inną przyczyną może być chociażby wstrzymanie wykonania decyzji przez organ, który wydał decyzję, organ nadzoru lub sąd (Kulesza, 2015). Zagadnienie wymagalności obowiązku administracyjnego zostało szeroko skomentowane zarówno w doktrynie prawa administracyjnego, jak i orzecznictwie sądów administracyjnych. Wymagalność obowiązku administracyjnego oznacza, iż wierzyciel może domagać się od zobowiązanego wykonania obowiązku, a w razie odmowy wystąpić do organu egzekucyjnego o zastosowanie przymusu egzekucyjnego (Przybysz, 1999). Organ administracji publicznej może wyznaczyć termin wykonania obowiązku w decyzji administracyjnej tylko w przypadku, gdy przepis prawa na to wyraźnie wskazuje. Obowiązki administracyjne w zależności od ich źródła stają się wymagalne w różny sposób. Obowiązki wynikające wprost z przepisów stają się wymagalne, jeżeli podmiot wypełni znamiona sytuacji określonej w takim przepisie, stając się tym samym zobowiązanym, chyba że przepis sam określa termin wykonania obowiązku. Z kolei obowiązki wynikające z aktów indywidualnych stają się wymagalne na dwa sposoby: gdy akt indywidualny nakładający obowiązek stanie się ostateczny i nie doszło do wstrzymania jego wykonania, z wyjątkiem sytuacji, gdy akt będzie zawierał termin wykonania obowiązku, albo też gdy aktowi nieostatecznemu zostanie nadany rygor natychmiastowej wykonalności lub gdy jest natychmiast wykonalny z mocy prawa (por. wyrok WSA w Gdańsku z 21.05.2019 r., I SA/Gd 281/19, Legalis nr 1951237). Ponadto, jak wskazuje P. Przybysz, „obowiązki wynikające z aktu normatywnego, który nie wszedł w życie przed upomnieniem zobowiązanego przez wierzyciela (...), są obowiązkami nieistniejącymi, a nie obowiązkami niewymagalnymi” (Przybysz, 2018, komentarz do art. 33, pkt 8).

Usystematyzowanie wymogów formalnych. Termin wniesienia zarzutu

Spełnienie wymogów formalnych oraz dochowanie terminu wniesienia zarzutu należy zaliczyć do elementów koniecznych, bez których rozpoznanie zarzutu nie będzie możliwe (Pierchala, 2007). Za swój cel projektodawca postawił sobie usystematyzowanie tej kwestii tak, aby z jednej strony zobowiązany nie miał wątpliwości co do zakresu informacji, które powinny być wskazane w zarzucie, z drugiej zaś — aby już na etapie wnoszenia tego środka prawnego wskazywał

on dowody uzasadniające wnoszone żądanie, co (przynajmniej w założeniu) ma korzystnie wpłynąć na przyspieszenie postępowania w sprawie rozpatrzenia zarzutu (zob. uzasadnienie projektu 3753/VIII, s. 38).

Zarzut jest podaniem w rozumieniu art. 63 § 1 k.p.a., a więc powinien spełniać nie tylko wymogi określone w § 4 art. 33 u.p.e.a. (istota i zakres żądania oraz dowody uzasadniające żądanie), ale także — z uwagi na odesłanie do odpowiedniego stosowania przepisów k.p.a. zawarte w art. 18 u.p.e.a. — wymogi, o których mowa w art. 63 § 2 i § 3 k.p.a. Zarzut powinien więc zawierać: wskazanie osoby, od której pochodzi, jej adres, treść żądania (co jest zbieżne z wymogami szczególnymi z art. 33 § 4 u.p.e.a.) oraz podpis.

Drugą kategorię wymogów formalnych stanowi termin wniesienia zarzutu. Już na etapie wystawiania tytułu wykonawczego wierzyciel powinien się upewnić, że zawarł w nim pouczenie zobowiązanego o przysługującym mu prawie wniesienia do wierzyciela za pośrednictwem organu egzekucyjnego, zarzutu w sprawie egzekucji administracyjnej oraz o skutkach wniesienia tego zarzutu nie później niż w terminie 7 dni od dnia doręczenia odpisu tytułu wykonawczego i po upływie tego terminu, zgodnie z treścią nowego brzmienia art. 27 § 1 pkt 9 u.p.e.a.

Nowelizując u.p.e.a., ustawodawca zdecydował, iż wniesienie zarzutu jest możliwe na każdym etapie postępowania egzekucyjnego, a nie jedynie w ciągu 7 dni od dnia doręczenia odpisu tytułu wykonawczego. Możliwość wniesienia zarzutu w sprawie egzekucji administracyjnej powstaje zatem w dniu doręczenia zobowiązanemu odpisu tytułu wykonawczego. Nowelizacja różnicuje skutki złożenia zarzutu po upływie siedmiodniowego terminu od dnia doręczenia odpisu tytułu wykonawczego, osłabiając nieco ochronę zobowiązanego, ale nie pozbawiając go jej, tak jak to miało miejsce dotychczas. Jak wskazuje A. Dalkowska, zarzuty przed nowelizacją stanowiły „instrument prawnej ochrony zobowiązanego jedynie we wstępnej fazie postępowania egzekucyjnego — w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia tytułu wykonawczego” (Dalkowska, 2016). Należy zaznaczyć, że w postępowaniach, wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie ustawy nowelizującej, nie można złożyć zarzutu, jeśli upłynął wskazany, siedmiodniowy termin.

Ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie ostatecznych terminów wnoszenia zarzutów w art. 33 § 5 u.p.e.a. Zgodnie z dyspozycją tego przepisu zarzut w sprawie egzekucji administracyjnej można wnieść nie później niż:

- 1) w terminie 30 dni od dnia wyegzekwowania całości obowiązku, kosztów upomnienia i kosztów egzekucyjnych;
- 2) do dnia wykonania w całości obowiązków o charakterze niepieniężnym lub zapłaty w całości należności pieniężnej, odsetek z tytułu niezapłacenia jej w terminie, kosztów upomnienia i kosztów egzekucyjnych;
- 3) w terminie 7 dni od dnia doręczenia zobowiązanemu postanowienia o umorzeniu postępowania egzekucyjnego w całości lub w części.

Pozytywnie należy ocenić możliwość wniesienia zarzutu w każdym stadium postępowania z jednoczesnym dookreśleniem, że zarzuty wniesione po upływie terminu, o którym mowa w art. 33 § 5 pkt 1 i 3 u.p.e.a., lub po dobrowolnym wykonaniu obowiązku (art. 33 § 5 pkt 2 u.p.e.a.) nie wywołują skutków prawnych (nie będą podlegać merytorycznemu rozpoznawaniu) (Firkowski, 2020). Jest to swoistego rodzaju ograniczenie prób przedłużania postępowania wskutek wnoszenia zarzutów w dalszych stadiach postępowania (Jędrzejewski, Masternak, Rączka, 2020).

Procedura rozpatrywania zarzutów

Zmianę procedury rozpatrywania zarzutów należy uznać za najbardziej radykalną spośród wszystkich dotyczących zarzutów zmian dokonanych ustawą nowelizującą. Podmiotem właściwym do rozpoznania tego środka zaskarżenia stał się wierzyciel, do którego — za pośrednictwem organu egzekucyjnego — zobowiązany kieruje zarzut, zgodnie z brzmieniem art. 33 § 1 u.p.e.a. Wierzyciel jako podmiot, który sam wystawił tytuł wykonawczy, ma możliwość merytorycznej oceny, czy faktycznie występuje przesłanka wygaśnięcia obowiązku w całości lub w części, gdyż dysponuje wiedzą w tym zakresie. Dotychczas ciężar rozpatrzenia zarzutu spoczywał na organie egzekucyjnym, zobowiązanym jedynie do uzyskania stanowiska wierzyciela w przedmiocie zgłoszonych zarzutów. Obecnie to wierzyciel będzie prowadził postępowanie wyjaśniające, kończące się rozstrzygnięciem w sprawie, co stanowi kolejne istotne uproszczenie postępowania egzekucyjnego (Jędrzejewski, Masternak, Rączka, 2020).

Zgodnie z treścią art. 34 § 2 u.p.e.a. wierzyciel ma do dyspozycji katalog zamknięty rodzajów postanowień, jakimi może zakończyć postępowanie prowadzone w sprawie zarzutu. Po rozpatrzeniu zarzutu wierzyciel zawiadamia organ egzekucyjny o wydaniu ostatecznego postanowienia. W zależności od tego, co postanowi wierzyciel, organ egzekucyjny będzie miał również do dyspozycji ograniczony katalog orzeczeń w postępowaniu — jest on związany ostatecznym postanowieniem wierzyciela, co oznacza, że w zależności od jego treści organ musi dokonać jednej w opisanych poniżej czynności prawnych.

Jeśli wierzyciel oddali zarzut albo stwierdzi jego niedopuszczalność, to organ kontynuuje postępowanie egzekucyjne lub podejmuje zawieszone postępowanie egzekucyjne. Uznanie przez wierzyciela zarzutu w całości lub w części (w pozostałej wówczas oddala zarzut) będzie natomiast różniło odmienne skutki w zależności od podstawy zarzutu. W sytuacji skutecznego zarzutu z art. 33 § 2 pkt 6 u.p.e.a. (brak wymagalności obowiązku, którego przyczyna ma jednak charakter nietrwały i wystąpiła po wszczęciu egzekucji), organ zawiesza postępowanie w całości lub w części. Uznanie zarzutu, o którym mowa w art. 33 § 2 pkt 1–5 oraz 6 (przy czym chodzi tu o pozostałe sytuacje — gdy przyczyna braku wymagalności ma charakter trwały lub wystąpiła

przed wszczęciem egzekucji), powoduje konieczność umorzenia postępowania egzekucyjnego w całości lub w części. Na szczególną uwagę zasługuje wyraźne uregulowanie podstawy do umorzenia postępowania egzekucyjnego w części, co dotychczas było wątpliwe (Firkowski, 2020). Odmienne praktyka prowadziłaby jednak do wyeliminowania postępowania jedynie w części niezgodnego z prawem, dlatego też sądy administracyjne dopuszczały możliwość umorzenia postępowania, które tylko w części jest wadliwe, a w pozostałym zakresie może być kontynuowane (zob. wyroki NSA z 4.12.2014 r., II FSK 2838/12, z 24.05.2013 r., II GSK 406/12; wyroki WSA w Gliwicach z 14.03.2012 r., I SA/GI 172/12, z 14.11.2011 r., SA/GI 507/11; wyrok WSA w Warszawie z 21.09.2017 r., III SA/Wa 3257/16, wszystkie wyroki pochodzą z CBOSA). W kontekście wskazanych podstaw umorzenia postępowania w związku z uznaniem zarzutu należy także zasygnalizować wagę nowo dodanego art. 34a u.p.e.a., przewidującego umorzenie postępowania na skutek wystąpienia o to wierzyciela z urzędu. Rzeczywiście, nie zawsze zobowiązany wniesie zarzut, który następnie stałby się podstawą do umorzenia. Nie zmienia to jednak faktu istnienia tej podstawy *per se*, np. wystąpienia błędu co do osoby zobowiązanego. Z jednej strony jest to więc z całą pewnością ukłon w stronę zobowiązanego i zwiększenie jego prawnej ochrony, z drugiej zaś — po raz kolejny — usprawnienie postępowania egzekucyjnego poprzez stworzenie odpowiednich narzędzi do umorzenia postępowania dotkniętego wadą, stanowiącą podstawę zarzutu.

Należy jednak zauważyć, że umorzenie postępowania nie może nastąpić z powodu zaistnienia przesłanki zarzutu, określonej w art. 33 § 2 pkt 5 u.p.e.a. (wygaśnięcie obowiązku w całości albo w części). W nowo wprowadzonym przepisie art. 34b u.p.e.a. (dodany do u.p.e.a. ustawą z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2019 r., poz. 1553; wszedł w życie 20.02.2021 r.) ustawodawca zastrzega, że nie umarza się postępowania egzekucyjnego w sytuacji, w której wygaśnięcie obowiązku w całości albo w części zaistniało po wszczęciu tego postępowania, jeżeli koszty egzekucyjne powstałe przed dniem zaistnienia tej przyczyny oraz koszty upomnienia nie zostały wyegzekwowane, zapłacone lub umorzone.

Na postanowienie w sprawie zarzutu w sprawie egzekucji administracyjnej przysługuje zażalenie (art. 34 § 3 u.p.e.a.). Takie ujęcie („w sprawie zarzutu w sprawie egzekucji”) sugeruje wolę ustawodawcy objęcia wszystkich rodzajów postanowień (zarówno pozytywnych, jak i negatywnych dla zobowiązanego) możliwością zaskarżania ich w administracyjnym toku instancji. Możliwość zażalenia się na postanowienia jest przy tym o tyle istotna, że ustawa nowelizująca nadała nowe brzmienie również art. 3 § 2 pkt 3 ustawy z 30.08.2002 r. — Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2019 r., poz. 2325 ze zm., dalej: p.p.s.a.), przesądzając o objęciu zakresem kognicji sądów administracyjnych postanowień wydanych w postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym, na które służy zażalenie. Od 30.07.2020 r. brzmienie art. 3 § 2 pkt 3 p.p.s.a. powróciło więc do brzmie-

nia, jakie przepis ten miał przed 15.08.2015 r. Należy przy tym wskazać, że wyłączenie spod zakresu kognicji sądów postanowień wierzyciela o niedopuszczalności zgłoszonego zarzutu oraz postanowień, których przedmiotem jest stanowisko wierzyciela w sprawie zgłoszonego zarzutu, było krytykowane w literaturze przedmiotu. W szczególności wskazywano, że może być to powodem osłabienia ochrony podmiotu, wobec którego prowadzona jest egzekucja (Król, 2017). Stanowisko odmienne wyraził NSA w postanowieniu z 8.06.2017 r., II OSK 1314/17, Legalis nr 1627199, gdzie wskazał, że „wprowadzone z dniem 15 sierpnia 2015 r. zawężenie właściwości rzeczowej sądów administracyjnych poprzez wykluczenie możliwości sądowej kontroli m.in. postanowień, przedmiotem których jest stanowisko wierzyciela w sprawie zgłoszonego zarzutu, nie pozbawia strony skutecznej ochrony swoich praw, lecz możliwość uzyskania tej ochrony przenosi na późniejszy etap postępowania”.

Skutki wniesienia zarzutów

Podstawowym skutkiem wniesienia zarzutów w sprawie egzekucji administracyjnej jest uruchomienie procedury ich weryfikacji przez wierzyciela, o czym była mowa w poprzedniej części artykułu.

Skutkiem *stricte* procesowym wniesienia zarzutów może być natomiast zawieszenie postępowania egzekucyjnego. Zawieszenie postępowania nie stanowi *novum* w procedurze wnoszenia zarzutu. W art. 35 § 1 u.p.e.a. dookreślono jedynie, że zawieszenie z mocy prawa następuje w momencie wniesienia zarzutu przez zobowiązanego nie później niż w terminie 7 dni od dnia doręczenia mu odpisu tytułu wykonawczego. Skutek w postaci zawieszenia następuje przy tym z dniem doręczenia zarzutu organowi egzekucyjnemu, nie zaś z dniem przekazania przez organ egzekucyjny zarzutu wierzycielowi.

Wniesienie zarzutu przez zobowiązanego w terminie późniejszym nie powoduje zawieszenia postępowania, co oznacza, że wierzyciel co prawda uruchamia procedurę weryfikacji zarzutu, jednak główne postępowanie egzekucyjne trwa ze wszystkimi jego konsekwencjami. *Ratio legis* tej regulacji było uniemożliwienie zobowiązanemu celowego blokowania postępowania egzekucyjnego na każdym jego etapie (por. uzasadnienie projektu 3753/VIII, s. 42). Z całą pewnością odmienne uregulowanie terminów (np. wydłużenie możliwości wnoszenia zarzutu ze skutkiem zawieszenia) niewyczerpałoby główny cel tej części nowelizacji, jaką było przyspieszenie rozpatrywania zarzutów.

Wierzyciel po otrzymaniu zarzutu w sprawie egzekucji administracyjnej może w uzasadnionych przypadkach wystąpić z wnioskiem o podjęcie zawieszonego postępowania w całości lub w części. W stanie prawnym sprzed nowelizacji wierzyciel mógł wystąpić „z uzasadnionym wnioskiem o podjęcie zawieszonego postępowania”, co oznaczało, że uzasadnienie nie miało większego znaczenia — brak było konieczno-

Podsumowanie

ści odwołania się do okoliczności przemawiających za dalszym prowadzeniem egzekucji (Firkowski, 2020). Obecnie, by wierzyciel mógł skorzystać z tego środka, musi wystąpić przesłanka „uzasadnionego przypadku”, którą każdorazowo będzie oceniał organ egzekucyjny. Zmiana teoretycznie nie jest duża, ale w praktyce może zaważyć na zmianach w uzasadnianiu wniosków o podjęcie w kierunku bardziej konkretnych i przedmiotowo istotnych.

Zmianom uległ także § 2 art. 35 u.p.e.a., na mocy którego w okresie zawieszenia postępowania egzekucyjnego organ egzekucyjny, który prowadzi to postępowanie, może dokonać zabezpieczenia, lecz wyłącznie przez zastosowanie sposobu zabezpieczenia odpowiadającego środkom egzekucyjnym, do stosowania których jest uprawniony. W pozostałym zakresie — z wyłączeniem hipoteki przymusowej — to naczelnik urzędu skarbowego, na wniosek organu egzekucyjnego prowadzącego postępowanie egzekucyjne, dokona zabezpieczenia na podstawie dalszego tytułu wykonawczego. Taka regulacja prawna daje możliwość samodzielnego stosowania środków zabezpieczających wszystkim organom prowadzącym zawieszone postępowanie egzekucyjne, niezależnie od tego, czy są one uprawnione do prowadzenia postępowania zabezpieczającego.

Na mocy art. 18i § 1 u.p.e.a. zobowiązanemu przysługuje prawo wniesienia sprzeciwu w sprawie zagrożenia ujawnienia w Rejestrze Należności Publicznoprawnych (RNP) bądź w sprawie wprowadzenia danych zobowiązanego do RNP, który jest prowadzony w systemie teleinformatycznym. Wniesienie zarzutu w sprawie egzekucji administracyjnej powoduje, iż postępowanie wszczęte sprzeciwem staje się bezprzedmiotowe, jeżeli przed zakończeniem tego postępowania wniesiono zarzut oparty na okolicznościach będących podstawą sprzeciwu. Innymi słowy, wniesienie sprzeciwu opartego na okolicznościach będących podstawą późniejszego wniesienia zarzutu powoduje, iż postępowanie w sprawie sprzeciwu staje się bezprzedmiotowe.

Analiza wskazanych rozwiązań wprowadzonych do u.p.e.a. może prowadzić do wniosku, że zmiany w u.p.e.a. dotyczące wnoszenia zarzutu w sprawie egzekucji administracyjnej są jednymi z najistotniejszych zmian wprowadzonych ustawą nowelizującą. Ich ważność wynika przede wszystkim z kompleksowej zmiany całej instytucji zarzutów, jakiej podjął się ustawodawca. Zabezpiecza on wyraźnie zobowiązanego, dążąc do wzmocnienia ochrony jego praw w egzekucji administracyjnej, chociażby poprzez przyznanie mu wydłużonego terminu wnoszenia zarzutów, usunięcie z katalogu podstaw zarzutów przesłanki zastosowania zbyt uciążliwego środka egzekucyjnego (i czyniąc ją podstawą skargi na czynności egzekucyjne, co jest zdecydowanie korzystniejsze pod względem terminu jej wniesienia), czy wreszcie — konieczność umorzenia postępowania egzekucyjnego na skutek wniosku wniesionego przez wierzyciela z urzędu. Z drugiej jednak strony, ustawodawca ułatwił pracę również organowi egzekucyjnemu i wierzycielowi, porządkując podstawy zarzutów, wprowadzając obligatoryjne ich uzasadnianie przez zobowiązanego, ograniczając czas wniesienia zarzutów i wskazując, w jakim momencie ich wniesienie spowoduje zawieszenie postępowania. Ponadto, za kluczowe wręcz należy uznać przeniesienie kompetencji do rozpatrywania zarzutu w całości na wierzyciela. Dotychczasowa konieczność uzyskiwania przez organ egzekucyjny stanowiska wierzyciela, najczęściej i tak wiążącego w całości, prowadziła wyłącznie do sztucznego wydłużania procesu rozpatrywania zarzutów. Pozostaje więc tylko wyrazić nadzieję, że w praktyce zastosowanie zmian wprowadzonych nowelizacją okaże się być równie korzystne dla wszystkich podmiotów w postępowaniu egzekucyjnym, co „na papierze”. Zapewne będzie można to ocenić po upływie kilku lat stosowania regulacji poddanych analizie w tym opracowaniu.

Bibliografia/References

- Cudak, A. (2009). Podmioty legitymowane do wniesienia zarzutów w sprawie prowadzenia egzekucji administracyjnej. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*, (4), 18–30.
- Cudak, A. (2013). Zarzut w postępowaniu egzekucyjnym w administracji. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*, (5), 22–35.
- Dalkowska, A. (2016). Zarzut w postępowaniu egzekucyjnym w administracji — realny czy pozorny środek ochrony podatnika? *Przegląd Podatkowy*, (6), 38–43.
- Firkowski, S. (2020). *Zmiany w postępowaniu egzekucyjnym w administracji* (rozdział V, pkt 6.2, 6.4). Warszawa: C.H.Beck.
- Hauser, R. (1999). Zarzut w postępowaniu egzekucyjnym w administracji. W: Z. Janku, M. Szewczyk, M. Waligórski, K. Wojtczak, K. Ziemiński (red.), *Z problematyki prawa administracyjnego i nauki administracji. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Zbigniewa Leońskiego* (125–127). Poznań: Terra.
- Jędrzejewski, T. (2020). Zarzut w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego (egzekucji administracyjnej). W: T. Jędrzejewski, M. Masternak, P. Rączka, *Administracyjne postępowanie egzekucyjne*. Toruń: TNOiK, 314–316.
- Jędrzejewski, T., Masternak, M., Rączka, P. (2020). Zarzut w sprawie prowadzenia egzekucji administracyjnej. W: D. R. Kijowski (red.), *Administracyjne postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające. System Prawa Administracyjnego Procesowego*. Tom III. Cz. 1 (612–613, 625, 629). Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Jędrzejewski, T., Rączka, P. (2001). Zarzuty w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego w administracji. W: K. Lubiński (red.), *Studia z prawa publicznego*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Klat-Wertelecka, L. (2009). *Niedopuszczalność egzekucji administracyjnej* (128–138). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Klat-Wertelecka, L. (2015). Przesłanki dopuszczalności egzekucji administracyjnej. *Przegląd Prawa i Administracji*, 100, 177–191.
- Król, M. (2017). Problematyka oceny zarzutów w sprawie prowadzenia egzekucji administracyjnej. *Przegląd Prawa Publicznego*, (10), 44.
- Kobak, M. (2009). Zarzuty w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym (zagadnienia wybrane). *Administracja: teoria, dydaktyka, praktyka*, (1), 135–157.

- Kubacki, R. (2000). Zarzuty w postępowaniu egzekucyjnym w administracji. *Przegląd Podatkowy*, (6), 30–32.
- Kulesza, C. (2015). Komentarz art. 33, pkt 3.1.2. W: D. Kijowski (red.), *Ustawa o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, LEX.
- Leoński, Z. (1967). Środki prawne w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 29(3), 37.
- Lewandowski, T., Ostojski, P. (2011). Błąd co do osoby zobowiązanego jako podstawa zarzutu w postępowaniu egzekucyjnym w administracji. *Przegląd Prawa Publicznego*, (9), 79.
- Możyłowski, P. (2016). Zarzut jako element ochrony prawnej zobowiązanego w prowadzonym postępowaniu egzekucyjnym w administracji. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Seria: Administracja i Zarządzanie*, 108, 21–30.
- Piątek, W., Skoczylas, A. (2020). Postępowanie egzekucyjne w administracji. W: R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), *Prawo procesowe administracyjne. System Prawa Administracyjnego*. T. 9 (644). Warszawa: C.H.Beck.
- Pierzchała, E. (2007). *Środki prawne w postępowaniu egzekucyjnym w administracji* (35–36, 44). Warszawa: C.H.Beck.
- Przybysz, P. (1999). *Egzekucja administracyjna* (43). Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- Przybysz, P. (2018). *Postępowanie egzekucyjne w administracji. Komentarz (komentarz do art. 33, pkt 8, 14)*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

Dr Karolina Rokicka-Murszewska

Adiunkt w Katedrze Prawa Administracyjnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, radca prawny. Autorka publikacji i z zakresu prawa samorządowego, administracyjnego postępowania egzekucyjnego oraz planowania i zagospodarowania przestrzennego.

Dr Karolina Rokicka-Murszewska

Assistant professor at the Department of Administrative Law in Faculty of Law and Administration at the Nicolaus Copernicus University in Toruń, attorney-at-law. Author of publications in the field of local government law, administrative enforcement proceedings as well as spatial planning and development.

Mgr Dominika Zawacka-Klonowska

Asystent, pracownik badawczo-dydaktyczny w Katedrze Prawa Administracyjnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Swoje zainteresowania badawcze koncentruje wokół postępowania administracyjnego, administracyjnego postępowania egzekucyjnego oraz prawa samorządu terytorialnego.

Mgr Dominika Zawacka-Klonowska

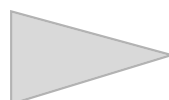
Research associate at the Department of Administrative Law in Faculty of Law and Administration at the Nicolaus Copernicus University in Toruń. She focuses her research interests on administrative proceedings, administrative enforcement proceedings and local government law.

Klub książki PWE

Z myślą o swoich Czytelnikach Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne stworzyło **Klub książki PWE**. W ramach członkostwa w Klubie proponujemy następujące udogodnienia i korzyści:

- ✓ szybkie zakupy;
- ✓ zakupy z rabatem;
- ✓ informacje o nowościach, promocjach, konkursach.

Po więcej informacji zapraszamy na stronę PWE:

www.pwe.com.pl